

ОСВІТА ТРЕТЬОГО ТИСЯЧОЛІТТЯ

КАСЯРУМ С.О.,

професор кафедри процесів горіння
Академії пожежної безпеки ім. Героїв Чорнобиля,
кандидат педагогічних наук, доцент

УДК 378.1

ПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДІВ

Автор статті зосереджує увагу на питанні формування педагогічної компетентності викладачів вищих технічних закладів. Розкриття змісту педагогічної компетентності, її зв'язку з професіоналізмом, професійною компетентністю дозволяє окреслити шляхи для розробки методичної системи її формування й розвитку у викладачів засобами інноваційних технологій.

Ключові слова: педагогічна компетентність, психолого-педагогічна компетентність, професійна компетентність, професіоналізм, викладач вищих технічних закладів.

Автор статьи концентрирует внимание на вопросе формирования педагогической компетентности преподавателей высших технических заведений. Раскрытие содержания педагогической компетентности, ее связи с профессионализмом, профессиональной компетентностью позволяет выбрать пути для разработки методической системы ее формирования и развития у преподавателей средствами инновационных технологий.

Ключевые слова: педагогическая компетентность, психолого-педагогическая компетентность, профессиональная компетентность, профессионализм, преподаватель высших технических заведений.

The author of the article focuses on the question of the formation pedagogical competence of teachers of higher technical establishments. Disclosure of the pedagogical content competence, its connection with the professionalism and professional competence enables to outline the ways of developing methodological system of its formation and teachers' development by means of innovative technologies.

Keywords: pedagogical competence, psychology-pedagogical competence, professional competence, professionalism, teacher of higher technical establishments.

Серед пріоритетних напрямів модернізації вітчизняної вищої освіти є підвищення якості підготовки майбутніх фахівців, організація навчального процесу на основі компетентнісного підходу. Реалізація зазначеного можлива завдяки наявності належного рівня сформованості педагогічної компетентності викладачів. Однак, як свідчить досвід діяльності вищих технічних закладів, а також результати проведеного аналізу різноманітних джерел, зокрема й наукових досліджень у галузі педагогіки і психології, проблема формування та розвитку педагогічної компетентності викладачів набуває все більшої актуальності. Це пов'язано з тим, що викладацьку діяльність розпочинають фахівці, які у більшості своїй не мають спеціальної педагогічної освіти, але мають технічну освіту та достатній досвід роботи у відповідній галузі, або закінчили відповідну галузеву аспірантуру. На жаль, у таких викладачів виникають значні проблеми під час організації навчального процесу, зокрема, непорозуміння зі студентами, використання педагогічних технологій має фрагментарний характер, а сутність їх використання недостатньо усвідомлюється. Частина викладачів, ступаючи на викладацький шлях і не маючи відповідної педагогічної підготовки, використовують так

званий метод «копіювання» діяльності тих викладачів, які безпосередньо їх навчали. Поясненням зазначених фактів є недостатній рівень сформованості педагогічної компетентності викладачів спеціальних дисциплін, необхідної для ефективного здійснення ними професійної діяльності.

А отже, виникає необхідність у теоретичному й методичному обґрунтуванні системи формування та розвитку педагогічної компетентності викладачів вищих технічних закладів, яка б відповідала сучасним вимогам розвитку вищої технічної освіти і потребам з боку викладачів.

Різнманітним аспектам професійної підготовки викладачів вищої школи, формуванню їх професіоналізму, їх професійної компетентності присвячені праці В. П. Андрушенка, В. І. Бондаря, Н.В. Гузій, О.А. Дубасенюк, І.А. Зязюна, Г.У. Матушанського, Н.В. Кузьміної, О.Ю. Петрова, В.А. Семиченко, В.О. Сластьоніна та ін. Зокрема, проблема формування педагогічної та психологічної компонент професійної компетентності педагога висвітлена у наукових доробках О.І. Гури, Н.В. Кузьміної, А.К. Маркової, М.К. Ніколової, О.М. Патріної, О.В. Сімен-Северської та ін. Підготовка викладачів вищих

технічних закладів як предмет дослідження розглянуті у роботах В.Г. Іванова, А.В. Соколова, І.Г. Олексєєнко та ін.

Водночас питанню побудови дієвої методичної системи формування та розвитку психолого-педагогічної компетентності викладачів вищих технічних закладів присвячено недостатньо уваги (С.О. Демченко, Ю.В. Гатен, О.В. Жигалова). Слід також звернути увагу й на зростаючі потреби у використанні інноваційних підходів, зокрема інноваційних педагогічних технологій, у процесі формування педагогічної компетентності викладачів.

З огляду на зазначене вище, важливим є те, що більшість досліджень науковців присвячена формуванню педагогічної, професійно-педагогічної, психолого-педагогічної та інших видів компетентності у процесі підготовки майбутніх фахівців у вищому навчальному закладі. У межах окресленої проблематики дослідження слід говорити про формування та розвиток педагогічної компетентності викладачів, які вже мають досвід професійної (викладацької) діяльності, і, по-суті, є професіоналами у технічній галузі, але не мають відповідної базової педагогічної підготовки. Тому вважаємо важливим аналіз взаємозв'язку таких понять як «професіоналізм», «професійна компетентність» і «педагогічна компетентність».

А отже, завданням презентованого дослідження є теоретичне обґрунтування сутності педагогічної компетентності викладачів вищих технічних закладів на основі узагальнення існуючих наукових доробків та визначення напрямів для побудови методичної системи формування й розвитку педагогічної компетентності.

Проведений теоретичний аналіз різноманітних джерел інформації як вітчизняних, так і закордонних, свідчать про неоднозначність суджень стосовно сутності та підходів з визначення понять «компетентність», «професійна компетентність», «педагогічна компетентність», «психолого-педагогічна компетентність» та «професіоналізм». Узагальнимо деякі положення стосовно вище згаданих понять і спробуємо розкрити їх у межах сформульованої проблематики презентованого дослідження.

Поняття компетентність набуло широкого розповсюдження у працях як вітчизняних, так і закордонних дослідників. Однак, їх погляди дещо різняться стосовно змістового наповнення поняття «компетентність», але всі вони пов'язують її з ефективністю виконання професійної діяльності. Дотримуючись різних підходів, дослідники все ж таки відзначають діяльнісну сутність компетентності. Тому слід

погодитися з думкою Д. Равена, який розглядає категорію компетентності як здатність людини, яка необхідна для виконання конкретної дії в певній галузі діяльності та поєднує в собі знання, навички, способи мислення й готовність нести відповідальність за свої вчинки [6].

Зауважимо, що погляди дослідників стосовно співвідношення між знаннями, вміннями та компетентністю вельми різняться. Так, наприклад, О.Ю. Петров вважає, що професійну компетентність визначає ступінь знань фахівця у професійній діяльності. Науковець зауважує, що: особистість може бути професіоналом, але не бути компетентною в конкретному питанні, або, навпаки, особистість не є професіоналом, але є компетентною в конкретному питанні; будучи компетентним професіоналом, особистість може бути некомпетентною у певних життєвих ситуаціях тощо [5, с. 8].

Подібним до згаданого є положення А.О. Деркача, згідно з яким підсистема професіоналізму діяльності розглядається як гармонічне поєднання високої професійної компетентності, професійних умінь і навичок на рівні професійної майстерності, акмеологічних інваріантів професіоналізму, що виступають у якості спеціальних базових умінь. А отже, з точки зору акмеології (А.О. Деркач) сутність поняття «професійна компетентність» визначається як головний когнітивний компонент підсистеми професіоналізму діяльності, сфера професійного ведення, система знань, що постійно розширюється й дозволяє здійснювати професійну діяльність з високою продуктивністю [2, с. 253].

Однак, не можна повністю погоджуватися з тим, що професійну компетентність потрібно визначати лише сукупністю необхідних професійних знань. Хоча вартим уваги є положення, відповідно до якого компетентність не є сталою величиною, вона змінюється у процесі здійснення викладачем професійної діяльності. З цим слід погодитися. Тієї ж думки дотримується й М.К. Ніколова, за висновками дослідження якої формування педагогічної компетентності – це процес, що триває протягом всього професійного шляху, тому однією з її характеристик є її постійний динамізм та незавершеність [4]. Вважаємо за потрібне зауважити, що з огляду на проблематику дослідження педагогічна компетентність розглядається як вид професійної компетентності викладача вищої технічної школи.

Узагальнюючи результати наукового пошуку, можна стверджувати, що більшість дослідників, визначаючи сутність професійної (професійно-педагогічної, педагогічної) компетентності, дотримуються інтегративного підходу (С.О. Демченко, М.К. Ніколова, О.М. Патріна,

О.В. Сімен-Северская, А.В. Шишко та ін.). Згідно з інтегративним підходом під професійною компетентністю педагога слід розуміти інтегральну характеристику професійних і особистісних якостей педагога, що відображають рівень знань, умінь, досвід, які необхідні для вирішення професійних задач, виконання професійних педагогічних функцій у відповідності з прийнятими в соціумі на теперішній час нормами і стандартами [4].

Тому прийнятною є думка С.Є. Трубачова, відповідно до якої компетентність – це інтегрований результат освіти, що дозволяє розв'язувати цілу низку задач; на відміну від навички є усвідомленою (передбачає етап визначення мети); на відміну від уміння є здатною до перенесення (пов'язана з цілим класом предметів впливу), удосконалюється не шляхом автоматизації та перетворення на навичку, а шляхом інтеграції з іншими компетентностями: через усвідомлення загальної основи діяльності зростає компетентність; на відміну від знання існує у формі діяльності (реальної чи мисленнєвої), а не інформації про неї [8, с. 55].

Відповідно до зазначеного підходу показниками професійної компетентності є:

- загальна сукупність об'єктивно необхідних знань, умінь і навичок;
- уміння правильно розпоряджатися ними під час виконання своїх функцій;
- знання можливих наслідків певних дій;
- практичний досвід;
- результат праці людини;
- гнучкість методу і критичність мислення;
- професійні позиції, індивідуально-психологічні якості та акмеологічні інваріанти [7].

Досліджуючи проблему формування психолого-педагогічної (педагогічної) компетентності викладачів вищих технічних закладів, дослідники визначають різні критерії та показники її рівнів. Так, серед критеріїв і показників рівнів сформованості психолого-педагогічної (педагогічної) компетентності викладачів науковці (О.І. Гура, С.О. Демченко, О.М. Патріна, О.В. Жигалова та ін.) визначають: смислоутворювальні мотиви професійно-педагогічної діяльності; пошук особистісного смислу педагогічної діяльності, спрямованої на його професійну самоорганізацію, що виявляється в актуалізації процесів самопізнання; рівень розвитку рефлексивності як єдності інтелектуально-рефлексивних та особистісно-рефлексивних форм; ціннісна орієнтація на суб'єкт-суб'єктні відносини між викладачем і студентом, усвідомленість професійно-

педагогічних і методичних знань, їх повнота й системність та ін.

Деяким іншим є уявлення про педагогічну компетентність у зарубіжних дослідників. Так, за працею американських вчених Л.Ф. Джекобз, Дж.С. Хаймен (за матеріалами І. Зварич) педагогічну компетентність слід оцінювати за наступними критеріями:

- обізнаність педагога з контингентом групи;
 - планування навчального процесу;
 - логічна послідовність вивчення навчального матеріалу;
 - викладання навчальної дисципліни на належному професійному рівні;
 - зрозумілість і доступність навчального матеріалу;
 - науковий рівень педагога;
 - використання новітніх технологій і сучасного навчального матеріалу;
 - уміння педагога підтримати власні судження студентів;
 - прозорість висловлення думки викладача;
 - об'єктивність у процесі оцінювання рівня знань студентів;
 - уболівання викладача за ґрунтовні знання студентів;
 - створення доброзичливої атмосфери у процесі навчання;
 - зацікавленість студентів у вивченні наступного курсу з навчальної дисципліни [3].
- Під час працевлаштування педагогічна компетентність учителів США оцінюється за п'ятьма критеріями: *основні уміння; загальний кругозір (знання в галузі мистецтва, літератури, історії); знання предмета, що викладається; знання в галузі педагогіки, психології та філософії; майстерність учителя* [7].

Узагальнюючи, відзначимо практичну спрямованість критеріїв оцінювання педагогічної компетентності викладачів, що запропоновані американськими дослідниками.

З огляду на зазначене вище, вважаємо необхідним й актуальним розроблення методичної системи з розвитку педагогічної компетентності викладачів вищих технічних закладів засобами інноваційних технологій. Упровадження методичної системи передбачає попереднє діагностування рівня сформованості педагогічної компетентності (анкетування, тестування), виявлення потреб викладачів, що дозволить розробити програму, яка б містила ефективні форми організації процесу формування й розвитку педагогічної компетентності викладачів вищих технічних закладів. Серед таких форм слід виділити: впровадження спецкурсу, що надасть можливість викладачам оволодіти необхідною теоретичною базою із

загальних основ педагогіки; тренінги для формування й удосконалення умінь і навичок, важливих для доцільної організації навчально-виховного процесу; проведення методичних семінарів, «круглих столів», науково-методичних конференцій серед викладачів з використанням активних методів навчання (кейс-методу, «мозкового штурму» та ін.) з метою обговорення та оволодіння позитивним педагогічним досвідом при ознайомленні з різноманітними педагогічними ситуаціями; впровадження технології педагогічних майстерень тощо. Використання останньої у процесі формування педагогічної компетентності викладачів вважаємо необхідною, оскільки вона спрямована на «занурення» її учасників (викладачів) у процес пошуку, пізнання та самопізнання, необхідною умовою якого є атмосфера творчості, відвертості, доброзичливості й довіри. Інакше кажучи, організатори такої майстерні створюють розвивальний простір, що дозволяє учасникам у колективному пошуку приходити до «відкриття» знань, осмислення цінностей. Найбільш важливою особливістю даної технології є процес діалогу, завдяки якому учасники можуть чути, бачити, розуміти один одного, говорити на одній мові. Відносини учасників майстерні носять взаєморозвивальний характер, за рахунок чого майстерня створює «двобічний ефект» [1].

Таким чином, формування педагогічної компетентності є важливою складовою у процесі розвитку загальної професійної компетентності, що й визначає відповідний рівень професіоналізму викладачів вищих технічних закладів. Результати проведеного наукового пошуку свідчать про різноманітні підходи вітчизняних і закордонних науковців до трактування природи професійної компетентності та її виду – педагогічної компетентності, до критеріїв та показників рівнів сформованості педагогічної компетентності. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробці і проведенні діагностування рівня сформованості

педагогічної компетентності викладачів вищих технічних закладів.

Список джерел:

1. Глубокова, Е.Н. Мастерская как технология подготовки студентов к профессиональной деятельности [Текст] / Е.Н.Глубокова // Современные направления развития педагогической мысли и педагогика И.Е. Шварца: материалы международной научно-практической конференции (1-2 июня 2009 г., г.Пермь) Часть I. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://shvarts.pspu.ru/sbornik_konf_list_9.html.
2. Деркач, А.А. Акмеологические основы развития профессионала [Текст] / А.А. Деркач. – М.: Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: НПО «МОДЭК», 2004. – 752 с.
3. Зварич, І. Критерії оцінювання педагогічної компетентності викладачів у США та застосування методу відеозапису [Текст] / І. Зварич // Вища школа. – 2012. – № 7. – С. 56-64.
4. Николова, М.К. К вопросу педагогической компетентности / Николова М.К. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.sgu.ru/files/nodes/77385/Nikolova.pdf.
5. Петров, А. Профессиональная компетентность: понятийно-терминологические проблемы [Текст] / А.Петров // Alma mater. – 2004. – № 10. – С. 6-10.
6. Равен, Дж. Компетентность в современном обществе. Выявление, развитие и реализация [Текст] / Дж.Равен. – М.: Когито-центр, 2002. – 428 с.
7. Симен-Северская, О.В. Педагогическая компетентность и профессионализм учителя [Текст] / О.В. Симен-Северская // Сборник научных трудов / Северо-Кавказский государственный технический университет, серия «Гуманитарные науки». – Вып. 6. – Ставрополь, 2001. – С. 97-100.
8. Трубачова, С.Е. Умови реалізації компетентнісного підходу в навчальному процесі [Текст] / С.Е. Трубачова // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. – К.: К.І.С., 2004. – С. 53-56.